

УДК 811.161.2

DOI: 10.32342/2523-4463-2021-2-22-18

З.С. ШЕВЧУК,
*кандидат філологічних наук,
старший викладач кафедри української мови
Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*

ЛІНГВОКУЛЬТУРНЕ ОСМИСЛЕННЯ КОНЦЕПТУ БІЛЬ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРОЗІ

У статті подано тлумачення концепту як дискретної змістової одиниці колективної свідомості, що відображає особливості реального чи ідеального світу та зберігається в національній пам'яті у вербальному вигляді. Концепт є основним елементом культури в ментальному світі людини й етносу загалом. Запропоновано погляди мовознавців щодо тлумачення концепту, зокрема як лінгвокультурологічного явища. Зазначено, що концепт відображає специфіку певної лінгвокультури, існує в індивідуальній і колективній свідомості, має трикомпонентну структуру, до якої, крім ціннісної складової, входять поняттєвий і образний елементи. Визначено роль концепту БІЛЬ у мовній картині світу сучасних українських письменників. Мета статті – проаналізувати концепт БІЛЬ у контексті екзистенціальної сфери буття людини в сучасній українській прозі. У статті використано метод концептуального аналізу як основний (для зіставлення сукупності слововживань лексем, що реалізують концепт БІЛЬ, із подальшою інтерпретацією словислов'язних розрізень у його слововживанні). Крім того, використано й інші наукові методи (аналізу, синтезу, дефініційного аналізу, наскрізного виписування, контекстологічного аналізу, описовий метод). З'ясовано, що біль є одним із базових відчуттів людини, які вона переживає впродовж життя. Проаналізовано концепт БІЛЬ як суто фізичне явище (наведено лексеми-характеристики з негативною конотацією) і як душевний стан. Проілюстровано особливості вияву інтенсивності болю на градаційній шкалі. Зафіксовано поодинокі слововживання концепту БІЛЬ у дихотомії *біль – радість, біль – кохання*. Зазначено, що номінативні одиниці, які функціонують у тій чи тій мові, експлікують значущість певних культурних концептів для тієї чи іншої лінгвокультурної спільноти. З огляду на це виокремлено асоціативні ланцюжки *біль – душа, біль – життя / смерть*. Наголошено, що концепт БІЛЬ є проміжною константою в дихотомії життя / смерть. Індивідуально-авторське трактування болю як фізичного і душевного страждання репрезентує негативні оцінні асоціати (страждання, мука, горе, відчай, розпач).

Ключові слова: концепт, лінгвокультура, оцінне значення, шкала градації, дихотомія, інтенсифікація, асоціати.

В статье истолковано понятие концепта как дискретной содержательной единицы коллективного сознания, отражающей особенности реального или идеального мира, которая хранится в национальной памяти в вербальном виде. Концепт является основным элементом культуры в ментальном мире человека и этноса в целом. Предложены взгляды языковедов относительно толкования концепта, в частности как лингвокультурологического явления. Отмечено, что концепт отражает специфику определенной лингвокультуры, существует в индивидуальном и коллективном сознании, имеет трехкомпонентную структуру, в которую, кроме ценностной составляющей, входят понятийный и образный элементы. Определена роль концепта БОЛЬ в языковой картине мира современных украинских писателей. Цель статьи – проанализировать концепт БОЛЬ в контексте экзистенциальной сферы бытия человека в современной украинской прозе. В статье использован метод концептуального анализа как основной (для сопоставления совокупности словоупотреблений лексем, реализующих концепт БОЛЬ, с последующей интерпретацией смысловых различий в его словоупотреблении). Кроме того, использованы и другие научные

методи (анализа, синтеза, дефиниціального анализа, сквозного виписування, контекстологічного анализа, описательний метод). Выяснено, что боль является одним из базовых ощущений человека, которые он испытывает на протяжении жизни. Проанализирован концепт БОЛЬ как чисто физическое явление (приведены лексемы-характеристики с отрицательной коннотацией) и как душевное состояние. Проиллюстрированы особенности проявления интенсивности боли на градационной шкале. Зафиксированы единичные словоупотребления концепта БОЛЬ в дихотомии *боль – радость, боль – любовь*. Отмечено, что номинативные единицы, функционирующие в том или ином языке, эксплицируют значимость определенных культурных концептов для того или иного лингвокультурного сообщества. Учитывая это, выделены ассоциативные цепочки *боль – душа, боль – жизнь / смерть*. Подчеркнуто, что концепт БОЛЬ является промежуточной константой в дихотомии *жизнь / смерть*. Индивидуально-авторская трактовка боли как физического и душевного страдания представляет отрицательные оценочные ассоциаты (страдание, мучение, горе, отчаяние).

Ключевые слова: концепт, лингвокультура, оценочное значение, шкала градации, дихотомия, интенсификация, ассоциаты.

З ацікавлення лінгвістів питаннями концептології, а саме способами встановлення глибинного зв'язку між когнітивними структурами і пізнанням мовних явищ, спричинило нові перспективи у вивченні мовної картини світу, зокрема в аспекті дослідження тріади «мова – людина – культура». Осмислення цих універсалій та необхідність формування цілісної мовної особистості спричинило варіативність підходів до трактування концепту в мовознавстві.

Осмислення концептів давно вийшло за меж суто лінгвістики, вони стали об'єктом осмислення не тільки мовознавців, але й філософів, культурологів, психологів. За твердженням О. Кубрякової: «концепт є «парасольковим»: покриває предметні галузі декількох наукових напрямів, які займаються проблемами мислення і пізнання, збереження і опрацювання інформації [Кубрякова, 1997, с. 58]. С. Аскольдов, один із засновників учення про концепт, трактує це поняття як «мисленнєве утворення, яке заміщує нам у процесі обмірковування неозначену множинність предметів того самого роду» [Аскольдов, 1997, с. 269]. Ю. Степанов, продовжуючи міркування С. Аскольдова, наголошує, що «концепт є ніби «згустком культури (культурного середовища) у свідомості людини, способом побудови думки, завдяки якій культура є складовою «ментального світу людини»; концепт – це «факт культури, і схожим до цього його робить цілий спектр розумінь, понять, поглядів, що охоплюють зміст концептів від найдавніших до найсучасніших»; концепт «переживається» як «предмет емоцій, симпатій і антипатій, а іноді й зіткнень» [Степанов, 2004, с. 40–43].

Концепт відображає специфіку певної лінгвокультури. У ньому простежуємо нашарування культурних смислів. Слово об'єктивує концепт у мові і відкриває доступ до концептуального знання. Дослідження феноменів культури неможливе без урахування мовної системи, зокрема аналізу пізнавальних і мисленнєвих механізмів людської свідомості шляхом акумуляції та передавання знань про навколишній світ. Ідея про нерозривність мови і культури належить В. фон Гумбольду, який наголошував на тому, що культура виявляє себе, передусім, у мові, і саме мова здатна «провести» людину до певної культури.

Лінгвокультурний аспект тлумачення концепту визначає особливості його сприйняття представниками певної лінгвокультури. У центрі такого підходу розуміння концепту як цінності, адже він служить дослідженню культури, в основі якої – ціннісний принцип. Концепт умовний, мінливий. Він не має чітко окреслених меж.

На сьогодні існує низка підходів до розуміння концепту як лінгвокультурологічного явища ([Аскольдов, 1997; Воркачов, 2004; Карасик, 2002; Кононенко, 2007; Кубрякова, 2004; Ольшанський, 1999; Слишкін, 2001] та ін.).

Від інших когнітивних одиниць лінгвокультурний концепт відрізняє акцентуація ціннісного елемента, оскільки саме цінність завжди в центрі концепту, а ціннісний принцип лежить в основі будь-якої культури.

Показником ціннісного ставлення до предмета або явища є застосовність до нього оцінних слів. Якщо про якийсь феномен носії культури можуть сказати, що це добре / погано / цікаво / небезпечно тощо, то цей феномен формує в певній культурі концепт [Карасик,

Слышкин, 2001, с. 75–76]. Мова не лише закріплює та зберігає у своїх одиницях концепти культури, саме через неї ці концепти відтворюються в менталітеті народу або окремих його соціальних груп із покоління в покоління. Саме через функцію трансляції культури мова здатна впливати на спосіб світобачення, притаманний тій чи іншій людині. З огляду на різноманітність підходів до трактування концепту в мовознавстві, вважаємо чіткою і вичерпною класифікацію концепту, яку запропонував В. Карасик. На думку лінгвіста, «концепт – це тривимірне ментальне утворення, яке містить *образний* («зорові, слухові, тактильні, смакові, характеристики предметів, явищ, подій, відображені в нашій пам'яті, що сприймаються нюхом»), *поняттєвий* («мовна фіксація концепту, його позначення, опис, дефініція, зіставні характеристики певного концепту у відношенні до того чи іншого ряду концептів, які ніколи не існують ізольовано») та *ціннісний* (важливість цього психічного утворення і для індивіда, і для колективу) орієнтири [Карасик, 2002, с. 107]. Отже, концепт – це ключова ланка між словом і дійсністю. Історія, традиції, звичаї, досвід – це обов'язкові складові концепту, які впливають на розробку і формування номінативного поля досліджуваної лексичної одиниці.

Зазначений підхід поглиблює О. Кубрякова, яка зазначає, що концепт – «це певний окремий смисл, певна ідея, що є в нашій свідомості, але головне – що така ідея існує як оперативна одиниця в мисленневих процесах, причому одиниця, що виступає як ґештальт – як цілком самостійна і чітко відокремлена від інших сутність. Як і всі ґештальти, вони, за потреби, демонструють власне членування, ознаки, свій склад тощо, таким чином, можуть бути миттєво замінені тими концептуальними структурами, які вони колись інтегрували в єдиний концепт, єдине поняття або уявлення, репрезентацію в ментальному лексиконі» [Кубрякова, 2004, с. 316].

Мета нашої статті – аналіз концепту БІЛЬ як складової екзистенціальної сфери буття людини в сучасній українській прозі.

В основі дослідження – *метод концептуального аналізу*, тобто зіставлення сукупності слововживань лексем, що реалізують концепт БІЛЬ, із подальшою інтерпретацією смислових розрізень у його слововживанні. Крім того, у статті використано такі методи: *метод аналізу* (для виокремлення поняттєвих категорій, що репрезентують різноаспектні напрями дослідження концепту; *метод синтезу* (для узагальнення основних положень і висновків); власне лінгвістичні: *метод дефініційного аналізу* (для тлумачення поняття концепту); *метод наскрізного виписування* (для виокремлення ілюстративного матеріалу, що репрезентує концептуальний зміст лексеми *біль*; *метод контекстологічного аналізу* (для дослідження семантичного наповнення виокремлених мовних одиниць); *описовий метод* (для відбору та інтерпретації фактичного матеріалу).

Особливості дослідження питань сутності людського існування, внутрішнього світу людини, значення її життя крізь призму екзистенції подано в осмисленні концепту БІЛЬ у лінгвокультурному вимірі. Невипадково Володимир Лис у своєму романі «Соло для Соломії» виокремлює *біль* як одну з базових констант людини, які вона переживає впродовж життя: *Зрештою, у житті кожної людини, де б вона колись не була, є чи буде, базових життєвих подій, дій і переживань не так багато: радість, страх, любов, біль, відчай, віра. Поступ історії, зміна часів тільки додають колориту, надають можливості проявитися цим базовим речам у спосіб, який здається неповторним* [Лис, 2013, с. 5].

Біль першочергово пов'язують із *хворобою, недугою*. За етимологічним словником української мови, *біль* [бола] – це «важка хвороба, болячка» [Мельничук, 1982, с. 199]. У цьому аспекті *біль* є суто фізичним явищем (за академічним словником української мови, *біль* – відчуття фізичного страждання [Білодід, Бурячок, 1970, с. 186], наприклад: *Франц Салезій приймав ванну після дороги. Кілька чанів гарячої води з відварами чебрецю й ромашки заспокоїли страшений нюючий біль у всьому тілі – думати стало ясніше й легше* [Пахомова, 2017, с. 53]; *Востаннє він плакав десять років тому, коли впав з коня, сильно забившись і зламавши праву ногу. Жажливий фізичний біль видушив сльози, проте батьків голос заспокоїв: «Чоловіки в нашій родині ніколи не плачуть* [Горбань, Лапіна, 2015, с. 80]; *Невимовний біль скував її тіло. Вона скам'яніла від жаху: життя згубило сенс* [Горбань, Лапіна, 2015, с. 80]. У наведених прикладах простежуємо негативну ко-

нотацію лексем-характеристик, що супроводжують стрижневу номінацію «біль» (*страшений ниючий, жажливий, невимовний*), що засвідчує підсвідоме сприйняття болю як несприятливого фізіологічного стану.

Стан фізичного болю часто доводить до відчаю. Відчай – це різновид душевного болю. За академічним словником української мови, відчай – почуття сильного душевного болю, безвихідності; розпач [Білодід, Бурячок, 1970, с. 659.]: *Звідти мамка приходила вдосвіта, вся в синяках, розпатлана, з мертвими невидючими очима. І кожного разу темний відчай морозом сковував його нутроці. Тож і тепер Дімка дивився перестрашено на маму і не міг слова вимовити* [Тарасюк, 2006, с. 35]; *Пальці самі забігали по клавішах, наче й не було тих довгих місяців тиші, непоправних утрат, повного спустошення та відчаю* [Горбань, Лапіна 2015, с. 132].

Подекуди відчай своєрідно реалізується на шкалі оцінки, переміщуючись у ній, що відтворено засобами індивідуально-авторського відображення в мовній свідомості представників української ментальності: *Холодне повітря трохи привело барона до тями, і тоді обрза, сум, злість та відчай накрыли його чорними крилами* [Горбань, Лапіна, 2015, с. 41].

В аналізованих текстових фрагментах на шкалі оцінки простежуємо й такі асоціативні ряди градації (спадної / висхідної), компонентами якої є лексема *відчай*: страх – відчай – біль: *Кирило трусувся весь від страху, відчаю і болю, але не озивався. Перестав він озиватися і до Катерини, і та остаточно стривожилась і не знала вже, чи везти Кирила до лікарні, чи викликати з району міліцію на клятого Чернописького, чи по-доброму з ним поговорити...* [Тарасюк, 2006, с. 112]; розпач – біль – гнів: *Старий неквапом підняв голову від старовинного великого фоліанта, і Марек у його погляді побачив і розпач, і біль, і гнів* [Горбань, Лапіна, 2015, с. 47].

Універсальні ознаки інтенсивності, локальності, сили болю, зафіксовані в мовних знаках, використовуються для передавання почуття зі сфери душевних переживань. Автори сучасних прозових текстів наводять паралель між болем фізичним і душевним: *Доктор провів жінок до дверей і запросив чергового пацієнта. Часу на роздуми він не мав: у коридорі чекало ще кілька хворих. Хтось із флюсом та гострим болем. Такий саме біль засів тепер і в його серці, повсякчас нагадуючи про себе нападами гніву на сина й на себе* [Горбань, Лапіна, 2015, с. 45]; *Біль притих, причаївся. Поклав лапу на печінку – і тисне, тисне... Так життя вичавлювало з мене жовч і мужність протесту. Підбурювач хаосу! Протестант і опозиціонер – до всіх влад і режимів! Таке, певно, гірке й незручне призначення мого нинішнього земного перевтілення* [Тарасюк, 2006, с. 87].

Палітра внутрішніх переживань, що ретранслюють душевний біль, відтворена градаційно: біль то наростає, то спадає. Такі виразні зміни в сприйнятті болю притаманні більшою мірою представницям жіночої статі, як-от у творі «Роман з містом»: *То ось що мав на увазі батько, коли казав: «Це велика різниця – втратити нареченого і втратити чоловіка. Це ж душу навпіл треба розірвати! Чи здатна ти витримати цей пекельний біль! Чи стане тобі сил?»* [Горбань, Лапіна, 2015, с. 104–105], *Той біль, що мучив її на цвинтарі, опустився в низ живота і став нестерпним. Останні сили покинули її* [Горбань, Лапіна, 2015, с. 107]; *Біль почав стихати, і вона побачила, як гаряча кров'яна цівочка звивисто потекла, обминаючи камінці й шукаючи собі зручного ложа* [Горбань, Лапіна, 2015, с. 107].

Одним із виявів консолідованого болю є його втілення в опозиції *свій – чужий*. У цьому аспекті лексема *свій* відтворена з більшою інтенсифікацією, набуває семантики «*нестерпний, більш жажливий*»: *Та всі ті, хто вчора й сьогодні зазнав страшної втрати, з незворушним і впевненим у своїй правоті виглядом оніміли до чужого болю: свій був сильніший, і тільки він для них важив* [Пахомова, 2017, с. 194].

Відчуття болю безпосередньо пов'язане із сумом, болісними відчуттями. Подекуди цей концепт функціонує як антипод поняття *радість*. Незважаючи на їхню, на перший погляд, смислову несумісність, мовець сприймає їх як одну реалію, що є виразником буття людини: *Він здивувався, що за весь цей час, як Хани не стало, забулося стільки великих подій, зустрічей, успіхів і невдач, а перше кохання пам'ятається й досі. І, мабуть, пам'ятатиметься довіку. Цей спомин спричинив у його виснаженому серці не біль, не сум, не муку, а – радість* [Горбань, Лапіна, 2015, с. 100].

Натрапляємо на поодинокі випадки ототожнення болю із коханням, що виражає естетичну функцію. Таке відчуття болю через образне світосприйняття письменника витворює

Його нове оцінно-смісловне навантаження з позитивною семантикою, посилює відчуття любові, кохання: *Станіслава й тендітна панночка зустрілися, і Щесний відчув якийсь внутрішній зойк, що аж віддав болем у сонячному сплетінні; ще один погляд – і дівчина відповіла йому гарною й щирою усмішкою, яку панич так рідко бачив серед свого фальшивого оточення* [Пахомова, 2017, с. 85].

Сукупність морально-етичних чеснот визначають пріоритети життя людини. Слушно зауважує М. Скаб, що душа – це складне багаторівневе утворення, що має високу значущість для української культури, маніфестуючи як універсальні, так і національно-специфічні аспекти, які відображають міфолого-релігійну і культурно-історичну детермінованість формування відповідної когнітивно-прагматичної сфери буття і мовної картини світу українського народу [Скаб, 2009]. Традиційно душа пов'язана з тілом, проте внутрішні переживання, неспокій людини дають змогу виокремити концептуальний асоціативний лацюжок *душа – біль* в аналізованих текстових фрагментах: *Хлопець добре розумів дистанцію між родами Потоцьких і Сіраковських: його рід за статками був «незрівнянно мала математична величина» супроти магнатського, та йому боліла душа від усвідомлення того, як паскудно, на жаль, кількість грошей прямо пропорційно пов'язана з величиною плювка, що може дозволити собі одна людина стосовно іншої, нехтуючи Божою й людською мораллю* [Пахомова, 2017, с. 122]; *У хлопця боліла душа, і одне з небагатьох слів із дитинства – «бо-бо», тобто «болить», – могло прокласти хиткий місток до співчуття людей: після того, що він побачив сьогодні, лише чиясь розрада могла заспокоїти його поранену душу* [Пахомова, 2017, с. 167].

Виразним є відтворення болю невербальними засобами, зокрема засобами вербалізації перцептивних зорових відчуттів (через погляд, подих). Такі описові конструкції сприяють глибшому осмисленню синтезу понять *фізичний* і *душевний біль*. У текстових описах ці два види болю ніби доповнюють один одного: *Він зирнув болісно, й Соломія пошкодувала, що вирвалась у неї та колючка* [Лис, 2013, с. 194]; *Степан дивився геть затуманено і болісно. Захарчало в грудях, він закашлявся і виплюнув згусток крові* [Лис, 2013, с. 22]; *Люди бачили, як іде містом юна вдова, напівбожевільна, напівпримарна, і не може з'ясувати, на якому світі вона тепер і навіщо їй жити, коли так боляче дихат – як Матееві перед смертю* [Горбань, Лапіна, 2015, с. 107]; *А нам так вона потрібна! Хоч одна! Інші б у нас повірили, приєдналися б... – виразними очима з болем дивилася на родича* [Пахомова, 2017, с. 90–91].

Основним методом аналізу мовних знаків у лінгвокультурології І. Ольшанський вважає співвіднесення груп або масивів мовних знаків зі знаками (категоріями, таксонами) культури. Саме масиви номінативних одиниць (лексичних та фразеологічних), що функціонують у тій чи іншій мові, експлікують значущість певних культурних концептів для тієї чи іншої лінгвокультурної спільноти [Ольшанский, 1999]. Тобто чим більше одиниць служать для вербалізації певного концепту, тим більш значущим цей концепт є для культури. Таким чином, асоціативне поле концепту біль тісно пов'язане з такими поняттями, як: *страждання, мука, горе, втрата, життя, смерть*.

Страждання – стан душевного переживання, яке спричиняє фізичний і душевний біль. Це певна суперечність бажанню і волі людини. За словами В. Кононенка, страждання як випробування, що його має відбути людина заради подальшого полегшення, як спокуту за гріхи, супроводжується терпінням і покорюю. Намагання виправдати страждання як шлях до порятунку часом просякнуті мотивами самознищення, жалоби за страдниками, виправдання людської муки як неминучості, даної людям споконвічно [Кононенко, 2007, с. 259]. У свідомості персонажів сучасних українських творів страждання – це, перш за все, душевний біль, пов'язаний із коханням, тугою за чоловіком, наприклад: *– Як там вона? – спитав неголосно Щесний, стоячи впритул до Якуба. Якуб із болем в очах відповів: – Страждає. Дуже сумує. І мені, батьку, це теж дуже болить* [Пахомова, 2017, с. 280].

Асоціативне поєднання болю з усталеною дихотомією *життя – смерть* уособлює щось дуже страшне і неприємне, небажане. Сильні почуття виникають тоді, коли людина дізнається про подію й оцінює її як щось «хороше» чи «погане». Отже, оцінні номінації, що репрезентують емоційне переживання, коли болить тіло й душа, актуалізують подієве

значення однойменної лексеми *смерть*: «За що... За що мені така **мука**... Та краще б я на полі бою десь упав, аніж ото...» Так і не засвоїв Домбровський, що **життя й смерть дуже пов'язані**. Легку смерть треба в Бога заслужити. Вона дається тим, хто жив і діяв, керуючись простими істинами людяності й співжиття. А тим, хто так і не зміг відштовхнутися від берега тваринних інстинктів, для осмислення людського призначення послано час мук – або вийдеш із хвороби людиною, або так і підеш зі сцени життя в людській подобі з єством тварини в довгих муках... Нарешті рятівна тінь впала на обпечене й спухле обличчя Домбровського [Пахомова, 2017, с. 329]. Концепт *смерть* у дихотомії з життям посідає чільне місце серед лінгвокультурних концептів. Смерть родича чи знайомого безпосередньо впливає на життя людини. Смерть може приносити велике чи незначне горе, нещастя. Наслідком цього є втрата суб'єктом можливості задовольнити основні емоційні або духовні потреби, що викликає почуття глибокого душевного страждання і фізичного болю. В аналізованих фрагментах простежуємо такий розподіл асоціатів за їхньою інтенсифікацією в тексті: *смерть – фізичний біль – страждання – мука: Смерть... Це перше, що вона зрозуміла, відколи Матееві груди перестали важко вдихати повітря. Її обличчя зробилося безвілним. Весь цей час вона хворобливо марила, відчувачучи тісну задуху. Усі речі змінили обриси, розпливлися й стали ворожими* [Горбань, Лапіна, 2015, с. 106]; *Люди бачили, як іде містом юна вдова, напівбожевільна, напівпримарна, і не може з'ясувати, на якому світі вона тепер і навіщо їй жити, коли так боляче дихати – як Матееві перед смертю. Той біль, що мучив її на цвинтарі, опустився в низ живота і став нестерпним. Останні сили покинули її* [Горбань, Лапіна, 2015, с. 107].

Завершення страждань, зумовлених фізичним болем, не завжди асоціюється зі смертю. У такому контексті простежуємо позитивну оцінку загальнооцінного вияву болю у співвідношенні зі смертю: *Стоїк Антисфен, захворівши, гукав: «Хто визволить мене від цих мук?» І Діоген, що якраз нагодився, подав йому ніж: «Ось він може одразу ж тебе визволити!» – «Але ж я мав на увазі від болю, а не від життя!» – обурився Антисфен* [Тарасюк, 2006, с. 34]

У свідомості людини відчуття сильного душевного болю породжує стан тривоги, хвилювання, страху перед невідомістю. Задля оптимістичного налаштування читача, письменники намагаються вселити в душі читачів надію, яка виступає засобом подолання болю. Наприклад, Галина Тарасюк використовує виразні антиномії, які допомагають глибше усвідомити шлях усунення безвихідності: *І хочеться здохнути, покласти край нелюдським мукам. Але смерті нема...І треба самотужки видиратися із живодерні, на яку сам себе прирік. Сам?..» Твоя доля – твій характер* [Тарасюк, 2006, с. 54]; *Але...молоде моє серце не збиралося розриватись і млосно нило...за Адамом, і темними тюремними ночами мені снилися його обійми, його молоде гаряче тіло! І хотілося – до крику, до відчаю – ЖИТИ! ЖИТИ!! ЖИТИ!!!* [Тарасюк, 2006, с. 24].

Внутрішня форма концепту БІЛЬ розкриває уявлення українців про існування вищих почуттів, які наділяють кожну людину емоціями, що підтверджують стан страждання, муки, горя. Зазначений концепт визначає непересічний вектор фізичного і душевного стану людини, незважаючи на її власні прагнення і бажання: *Наразі серце міністра болісно стислося і занило від чорного передчуття, що ніхто і ніщо в цьому безпросвітному світі вже не зарадить його горю* [Тарасюк, 2006, с. 98]; *Почалася мука, залита сльозами приниженої і ображеної маленької Кирилової душі. Михалько збиткувався над нещасним Кирилом, як тільки міг, вигадуючи все нові й нові тортури і муки* [Тарасюк, 2006, с. 64].

Узагальнення закономірностей мовної репрезентації концепту БІЛЬ засвідчує його домінуючу роль у контексті загальнонаціональної картини світу. Індивідуально-авторське трактування болю як фізичного і душевного страждання репрезентують негативні оцінні асоціати *страждання, мука, горе, відчай, розпач*. В аксіологічному вимірі репрезентація концепту БІЛЬ актуалізується в дихотомії *життя – смерть* як базових ментальних утворень. Перспективи подальшого дослідження цієї теми вбачаємо в детальному описі комунікативно-прагматичних параметрів концепту БІЛЬ, зокрема в опозиції *біль – задоволення / насолода* в гендерному аспекті.

Список використаної літератури

- Аскольдов, С.А. (1997). Концепт и слово. В.П. Нерознак (Ред.), *Русская словесность: От теории словесности к структуре текста* (с. 267–279). Москва: Academia.
- Білодід, І.К., Бурячок, А.А. (Ред.). (1970). *Словник української мови* (Т. 1–11). Київ: Наукова думка.
- Воркачев, С.Г. (2004). *Счастье как лингвокультурный концепт*. Москва: Гнозис.
- Горбань, С., Лапіна, Н. (2015). *Роман з містом*. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля.
- Карасик, В.И. (1996). Культурные доминанты в языке. В.И. Карасик (Ред.), *Языковая личность: культурные концепты* (с. 3–16). Волгоград; Архангельск: Перемена.
- Карасик, В.И. (2002). *Языковой круг: личность, концепты, дискурс*. Волгоград: Перемена.
- Карасик, В.И., Слышкин, Г.Г. (2001). Лингвокультурный концепт как единица исследования. Стернин И.А. (Ред.), *Методологические проблемы когнитивной лингвистики* (с. 75–80). Воронеж: Воронежский государственный университет.
- Кононенко, В. (2007). Смысл у семантичної структурі тексту: концепти. *Науковий вісник Чернівецького університету: Слов'янська філологія*, 321/322, 255–260.
- Кубрякова, Е. (Ред.). (1997). *Краткий словарь когнитивных терминов*. Москва: МГУ им. М. В. Ломоносова.
- Кубрякова, Е.С. (2004). *Язык и знание: На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в осознании мира*. Москва: Язык славянской культуры.
- Лис, В. (2013). *Соло для Соломії*. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля.
- Мельничук, О.С. (Ред.). (1982). *Етимологічний словник української мови* (Т. 1–7). Київ: Наукова думка.
- Ольшанский, И.Г. (1999). Лингвокультурология: Методологические основания и базовые понятия. Е.О. Опарина (Ред.). *Язык и культура*, 2, 10–26.
- Пахомова, Т. (2017). *Таємниця галицького Версалю*. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля.
- Скаб, М.В. (2009). *Концептуалізація сакральної сфери в українській мові* (Автореф. дис. д-ра філол. наук). Інститут української мови НАН України, Київ.
- Степанов, Ю.С. (2004). *Константы: Словарь русской культуры*. Москва: Академический Проект.
- Тарасюк, Г. (2006). *Новели: Проза*. Бровари: МН ТРК «Відродження».